

Список використаної літератури

1. *Бех І. Д.* Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Бех, К. Чорна. Київ. – 2014. – 29 с.
2. *Кіндрат В.К.* Патріотизм В.О. Сухомлинського / В.К. Кіндрат // Зб. матеріалів III Всеукраїнських пед. чит. «Василь Сухомлинський і сучасність». – Вип. 3. – Умань, 1996. – С.29-31.
3. *Снопко Н.М.* Психологические механизмы и педагогические основы патриотического воспитания в системе профессионального образования/ Снопко Наталья Михайловна. – Автореф. докт.пед.наук. – М., 2007 – 34 с.

Андрій Кравченко

**ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ –
ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ (НА ПРИКЛАДІ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ,
ГЕРОЇВ АТО)**

Військово-патріотичне виховання є складовою складовою частиною патріотичного виховання, а в часи, які сьогодні переживає наша держава – пріоритетною. Його зміст визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки. У ст. 17 Конституції України зазначається, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [1, с. 6]. Міністерством освіти і науки України у 2015 році затверджено Концепцію національно - патріотичного виховання дітей і молоді, заходи щодо її реалізації та відповідні методичні рекомендації. Мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких основних виховних завдань :

- формування почуття патріотизму, любові до свого народу, його історії, культурних та історичних цінностей;
- утвердження в свідомості та почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання громадянських почуттів і свідомості, поваги до Конституції та інших законів України, державної символіки, соціальної активності і відповідальності за доручені державні та громадські справи;
- формування здібностей до аналізу зовнішнього та внутріполітичного становища, вміння на цій основі самостійно адекватно оцінювати події, що відбуваються у державі і світі, свою роль та місце в цих подіях;
- створення нормативно-правової бази та комплексу заходів щодо виховання патріотичних почуттів і свідомості громадян України;
- формування прагнення до оволодіння військовими знаннями, відповідного рівня фізичної підготовки та витривалості;

- підвищення престижу військової служби, військова професійна орієнтація молоді, формування і розвиток мотивації, спрямованої на підготовку до захисту Української держави і служби у Збройних силах України та інших військових формуваннях, здійснення конкурсного відбору кандидатів для вступу у вищі військові навчальні заклади і проходження військової служби за контрактом, а звідси культивування ставлення до солдата як до захисника Вітчизни, героя;

Створення системи військово-патріотичного виховання. Військово-патріотичне виховання здійснюється за такими напрямками:

- державний – базується на забезпеченні державою системи військово-патріотичного виховання;

-соціальний – ґрунтується на вивченні норм моралі, їх дотриманні, орієнтований на усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів, виховання шанобливого ставлення до культури, історії, мови, звичаїв і традицій українського народу;

- військовий – передбачає вивчення військової історії України, переможних битв українського війська, основних зразків техніки й озброєння Збройних Сил України, набуття початкових навичок користування" ними, підвищення фізичної загартованості в інтересах підготовки до захисту Вітчизни;

- психолого-педагогічний – ґрунтується на вивченні психологічних особливостей молоді, їх урахуванні у процесі підготовки юнаків до військової служби, проведенні методичної роботи з узагальнення та поширення передового досвіду військово-патріотичного виховання, вдосконаленні форм і напрямів цієї діяльності;

-правовий – передбачає формування глибоких правових знань, прищеплення високої правової культури[1, с. 9].

Методами військово-патріотичного виховання молоді є:

- переконання – формування впевненості в суспільній корисності діяльності з підготовки до захисту Вітчизни;

- стимулювання – реалізується в різноманітних формах заохочення та змагання;

- особистий приклад – діяльність вихователя, який має бути взірцем для молоді, має забезпечувати педагогічні вимоги, вміє давати доручення і перевіряти його виконання;

- самопідготовка – процес активного формування і самовдосконалення молоді людини, виховання почуття патріотизму, яке реалізується шляхом самозобов'язання, самостійного навчання та самоконтролю.

Військово-патріотичне виховання здійснюється у формі лекцій, бесід, розповідей, екскурсій до музеїв військових частин, зустрічей із ветеранами війни та військової служби, походів місцями бойової слави, пошукової роботи, участі у роботі клубів та гуртків військово-патріотичного спрямування.

Однією з форм позанавчальної роботи є зустріч з учасниками визвольних змагань, ветеранами війни, учасниками антитерористичної операції на сході України. Щоб вона була цікавою, перед її організацією необхідно, перш за все, ознайомитися з біографією ветерана, його бойовим шляхом. Завдяки цьому у випадку, коли запрошений гість не має змоги виступити, про нього розповідає

підготовлений учень. Проте про окремі епізоди свого бойового життя, історію однієї з своїх нагород повинен розповісти сам ветеран. На завершення зустрічі, щоб підкреслити увагу і пошану до ветерана, йому вручають квіти або подарунок [2].

Другий напрям військово-патріотичного виховання — організація різноманітних видів діяльності патріотичної спрямованості. Оволодіння учнями предметною патріотичною діяльністю, як показує досвід, проходить легше, ніж оволодіння ними своїми внутрішніми (психічними) процесами (Б.Г. Ананьев, Л.С. Виготський). Відомо також, що готовність до будь-якої діяльності з самого початку розгортається в соціальному, інтерпсихічному плані, а потім за певних умов трансформується у суто інтропсихічну категорію.

Курс нашої держави на створення професійної армії (перехід Збройних Сил України на контрактну основу їх комплектування) передбачає зменшення кількості юнаків, котрі будуть призвані до війська для проходження строкової військової служби в мирний час, і одночасно збільшення числа випускників навчальних закладів, яких після досягнення 25-річного віку без проходження військової служби братимуть на військовий облік військовозобов'язаних і призначатимуть для комплектування військових частин на воєнний час лише з допризовною підготовкою.

У зв'язку з цим значно зростає роль військової підготовки у стінах навчального закладу, який безпосередньо (і в більшості випадків - раз у житті) дає юнакові знання і вміння, пов'язані з його майбутньою військовою діяльністю.

Набуті в школі військові звання та навички визначатимуть рівень спроможності виконання конституційного обов'язку громадянином України щодо захисту Вітчизни. На сьогодні школа є єдиним центром з підготовки всіх без винятку юнаків (незалежно від того, будуть вони призвані на строкову військову службу чи ні в мирний час) до захисту Вітчизни. В цій ситуації надзвичайно зростає роль предмета «Захист Вітчизни» як складової частини військово-патріотичного виховання, спрямованої на підготовку юнаків у теоретичному, практичному, фізичному і психологічному плані до майбутньої військової діяльності.

З огляду на ці обставини в школі планується військово-патріотичне виховання молоді як складова розділу річного плану виховної роботи.

Військово-патріотичне виховання здійснюється у формі лекцій, бесід, розповідей, екскурсій до музеїв військових частин, зустрічей із ветеранами війни, праці та військової служби, походів місцями бойової слави, пошукової роботи, участі у роботі гуртка військово-патріотичного спрямування. Військово-патріотичне виховання здійснюється насамперед у процесі навчання, де в учнів закладається фундамент глибоких знань, формуються світогляд, національна самосвідомість [2, с. 4]. Уже в молодших класах учні усвідомлюють такі поняття, як «Батьківщина», «подвиг», «патріот», вчать шанувати землю батьків, вивчають свій родовід. Важко переоцінити значення предметів гуманітарного циклу в морально-політичній та психологічній підготовці майбутніх захисників Батьківщини. Уроки історії України озброюють учнів знаннями законів суспільного розвитку, допомагають засвоїти основні відомості про війну та армію. Школярі вивчають героїчні бойові та трудові традиції українського народу і його Збройних сил. На уроках літератури формуються моральні ідеали молоді на прикладах позитивних героїв

художніх творів, встановлюється живий зв'язок далекого минулого із сучасністю, виховується почуття гордості за свою Батьківщину, свій народ. На уроках математики, фізики, хімії, біології учні одержують основи знань, без яких неможливо оволодіти сучасною військовою технікою і зброєю, засобами захисту від зброї масового ураження. В процесі вивчення цих предметів учні ознайомлюються з впливом науково-технічної революції на розвиток військової техніки, розв'язують завдання, в змісті яких відображена військова тематика. Велику роль у фізичній підготовці юнаків до військової служби мають уроки фізкультури. На заняттях із фізичної культури формуються якості, які необхідні солдатам: висока працездатність, витривалість, чітка координація і точність рухів.

Під час занять із допризовної підготовки (Захист Вітчизни) учні знайомляться із специфікою військової праці, готуються до виконання обов'язків солдата, дізнаються про особливості служби в Збройних Силах України, виховують в собі якості, необхідні майбутньому воїнові. Програма допризовної підготовки (Захист Вітчизни) дозволяє під час вивчення кожної теми використовувати матеріали із життя воїнів у мирний час і пропагувати на уроках приклади героїчного минулого українського народу, його Збройних Сил. На заняттях з вогневої підготовки надається можливість показати переваги нашої стрілецької зброї. Вивчення військової присяги дозволяє розкрити важливі вимоги до морально-бойових якостей воїнів, формує почуття національної гордості за Збройні сили України, за Батьківщину.

Розглядаючи патріотизм як сукупність політичних і моральних ідей, моральних почуттів, В. Сухомлинський здійснював патріотичне виховання на основі гармонійного взаємозв'язку інтересів особистості і держави, наголошуючи при цьому на неприпустимості відриву впливу на свідомість і почуття від діяльності з обов'язковим урахуванням особливості духовного життя вихованців у різні вікові періоди. При цьому він підкреслював, що, по-перше, патріотичні і моральні ідеї трансформуються в стійкі духовні утворення – погляди, переконання, ідеали, ціннісні орієнтації – за умови, коли особистість добуває їх дослідницьким, трудовим, евристичним шляхом з певної системи знань, відомостей, художньо-естетичних образів, національних традицій, звичаїв тощо. По-друге, удосконалення в учнів світоглядної свідомості патріота відбувається шляхом оновлення змісту освіти, який за своїм обсягом і характером має відображати насамперед ідейно-ціннісне багатство рідного народу і вищі здобутки світової культури, сприйняті крізь призму національної свідомості. По-третє, участь школярів у суспільно корисній праці, яка має патріотичне спрямування, повинна носити дієву форму розвитку обов'язку і відповідальності перед Батьківщиною. По-четверте, ставлення вихованця до свого фізичного і психічного здоров'я необхідно розглядати не тільки як особисту справу, а й як вияв відповідальності перед суспільством і державою. По-п'яте, необхідність реформування педагогічної думки вимагає, щоб учитель був переорієнтований із ролі інформатора і контролера, організатора виховних заходів на старшого товариша, друга, духовного орієнтира, наукового консультанта, організатора самостійного здобуття знань, творчості школярів. В. Сухомлинський створив принципово нову систему виховання, в центр якої поставив учня як суб'єкта виховання, спрямувавши виховний вплив на його внутрішній світ, духовність. Зокрема, весь процес патріотичного виховання в отрочстві вчений будував на психологі-

чній основі поступового переходу від зовнішніх регуляторів активності підлітка у внутрішні детермінанти його поведінки і діяльності. Формування і виховання патріотичних переконань та ідеалів базувалося на психологічних закономірностях: розуміння підлітком моральних цінностей; усвідомлення і переживання моральних понять у реальних взаєминах з людьми; суб'єктивне ставлення підлітка до істин і сприйняття суспільно значущих моральних цінностей у сферу особистісно значущих; психологічна готовність підлітка діяти згідно з переконаннями перед ідеалами, що формуються; мотивація вчинків, діяльності підлітків і морального задоволення їх результатами в розвитку моральної свідомості. Особливий акцент робився вченим на розвиток почуттів любові, відповідальності, повинності, обов'язку щодо свого народу і на постановку підлітком особистісної проблеми перед власною совістю у питаннях вибору моральної поведінки щодо своєї Батьківщини. Бачення В. Сухомлинським гармонійного виховання як процесу розкриття вроджених властивостей дитини у спеціально організованому соціумі глибше розкривається у його працях останнього десятиліття. Сила і ефективність патріотичного виховання, за В. Сухомлинським, визначається тим, наскільки глибоко ідея Батьківщини проникає в духовний світ підлітка періоду його становлення як людини і громадянина, наскільки глибоко він бачить світ і самого себе очима патріота [1, с. 30]. Нині достатньо дослідженим у педагогічній науці є національно-патріотичне виховання (Ю. Бондаренко, М. Боришевський, О. Вишневський, Р. Захарченко, В. Кузь, Б. Цимбалістий, В. Янів, Я. Ярема, О. Ярмоленко) та військово-патріотичне виховання (М. Зубалій, В. Івашковський, В. Мірошніченко). Питання формування військового патріотизму певною мірою розглянуто в роботах А. Абрамова, В. Баранівського, В. Лутовінова, В. Осьодла, В. Стасюка, Ю. Красильника, В. Мірошніченко. В останні десятиліття виконано низку дисертаційних досліджень з проблем патріотичного виховання: Р. Петронговський (Формування патріотизму старшокласників у позанавчальній виховній діяльності, 2002); О. Гевко (Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва, 2003); О. Абрамчук (Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів, 2006); О. Стюпіна (Виховання патріотизму у студентської молоді засобами мистецтва, 2007); Т. Гавлітіна (Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу, 2007); М. Качур (Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства, 2010); С. Оришко (Патріотичне виховання старшокласників у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності загальноосвітніх навчальних закладів, 2010); М. Тимчик (Патріотичне виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи, 2012); В. Мірошніченко (Теоретико-методичні засади патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників, 2012); А. Максютюв (Патріотичне виховання майбутніх учителів географії в процесі пошукової туристсько-краєзнавчої діяльності, 2013). Проблеми патріотичного виховання на сучасному рівні досліджували І. Бех та Н. Чорна, які констатували, що за роки незалежності в Україні створено передумови для оновлення змісту й технологій патріотичного виховання, формування гуманістичних цінностей та громадянської позиції підростаючого покоління. В центрі патріотичного виховного процесу постала особистість людини як найвища цінність. В основу системи

патріотичного виховання покладено національну ідею як консолідуючий чинник розвитку суспільства. Патріотизм розглядається авторами як суспільна та індивідуальна цінність, компонент структури особистості. Патріотизм – це любов до Батьківщини, свого народу, турбота про його благо, сприяння становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстояти її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її долею. Патріотизм – складне і багатогранне поняття, один з найважливіших компонентів індивідуального та суспільного способу життя. На особистісному рівні патріотизм є пріоритетною стійкою характеристикою людини, яка проявляється в її свідомості, моральних ідеалах та цінностях, в реальній поведінці та вчинках. Це звичайний моральний стан життя людини. Він виявляється не лише в незвичайних ситуаціях, а в повсякденному виконанні особистістю своєї роботи, яка приносить користь і людині, і суспільству. Отже, суб'єктом, носієм патріотизму, є сама людина. Завдяки її творчій праці, любові, відданості розвивається почуття патріотизму. Бути патріотом – значить духовно піднятися, усвідомити в Батьківщині безумовну цінність, яка дійсно і об'єктивно їй притаманна, приєднатись до неї розумом і почуттями. Патріотизм передбачає не опосередковану любов, а беззаперечну відданість Батьківщині, спроможність безкорисливо радіти за її успіхи, вдосконалювати її, служити їй, поєднати свою долю з її долею. На макрорівні патріотизм – це суттєва частина суспільної свідомості, яка виявляється в колективних настроях, почуттях, ціннісному ставленні до свого народу, його способу життя, національних здобутків, культури, традицій, героїчного історичного минулого і сучасної розбудови держави як єдиної нації; в ціннісному ставленні до безмежних просторів Батьківщини, її природних багатств. Патріотизм передбачає знання особливостей своєї «малої Батьківщини», любов до неї. Любов до Батьківщини в українського патріота поєднується з вірою в неї, в її покликання, прекрасне майбутнє, що обов'язково настане. Справжній патріот, керуючись живим досвідом і героїчним минулим народу, вірить, що він справиться зі своїми історичними випробуваннями і вийде з них міцнішим і духовнішим. Втім, свідомий патріот бачить не лише духовну красу свого народу, а й його слабкості, помилки і недосконалість, розуміє, що в історії Вітчизни є й темні, важкі сторінки. Любити свій народ не означає улещати його чи приховувати від нього слабкі сторони, а чесно і мужньо викривати їх і боротися з ними. У цьому полягає вияв громадянської мужності. Національна гордість не повинна вироджуватись у самозадоволення [2, с. 25].

Власну точку зору стосовно сутності патріотизму має О. Стьопіна, яка визначає досліджуваний феномен як інтегральну цінність та духовно-моральну якість особистості, що виражається в почутті любові до Батьківщини та відчутті духовного зв'язку з нею, моральній відповідальності за долю Батьківщини і готовності її захищати, вільному етнічному та національному самовизначенні, свідомому збереженні та примноженні національних духовних і матеріальних цінностей. Таке розуміння патріотизму дозволило їй визначити етапи виховання патріотизму особистості: - виховання любові й поваги до своїх батьків, своєї родини, що повинно формуватися в дошкільному віці в межах родинного виховання; - виховання позитивного ставлення до «малої батьківщини» (свого міста, краю, регіону) тобто етні-

чна самоідентифікація, що формується у підлітків у період шкільного навчання; - виховання позитивного ставлення до своєї країни (державницького патріотизму) відповідає юнацькому віку; формується в період навчання у випускних класах школи та у вищих навчальних закладах; - виховання усвідомлення своєї належності до історичної спільноти та культурно-релігійної традиції східнослов'янських народів, тобто формування через позитивну етнічну ідентичність толерантності в міжнаціональних відносинах – також є виховним завданням вищих навчальних закладів; - виховання доброзичливого ставлення до всіх народів світу – якість, притаманна високодуховній особистості, яка формується у процесі самовиховання протягом усього життя. Виховання державницького патріотизму, що ґрунтується на позитивному ставленні до своєї країни, на думку О.Стьопіної, неможливе без проходження людиною усіх попередніх етапів. Патріотизм – складна інтегрована система патріотичних якостей духовно-морального, емоційно- почуттєвого, інтелектуального та діяльнісно-поведінкового характеру [2, с. 33] .

Виходячи з цього, визначено структуру патріотизму, яку складають такі компоненти:

- духовно-моральний (почуття любові до Батьківщини, моральної відповідальності перед нею, відчуття духовного зв'язку зі своїм народом);
- когнітивний (комплексні знання з історії та культури Батьківщини, патріотична свідомість);
- ціннісний (потреба в інтеріоризації системи духовно-моральних і культурних національних і загальнолюдських цінностей, серед яких належне місце посідає патріотизм);
- діяльнісний (готовність діяти на благо своєї країни, відстоювати її інтереси, захищати їх тощо);
- ідентифікаційний:
 - етнічна самоідентифікація (толерантне ставлення до представників інших народів на основі позитивної етнічної самоідентифікації);
 - національна ідентифікація (національна гідність, відчуття своєї належності до нації, позитивне ставлення до співвітчизників);
 - громадянськість (потреба у належному виконанні громадянських обов'язків). Педагогічне розуміння патріотичних якостей розглядається у площині цілеспрямованої особистісно-перетворювальної дії в процесі патріотичного виховання (О. Вишневський, Т. Гавлітіна, О. Коркішко, Р. Петронговський, О. Сухомлинська, К. Чорна). Патріотизм педагогіка визначає як одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури [2, с. 47].

Список використаної літератури

1. Конституція України – Харків «Одіссей», 2006 – 47 с.
2. Концепція національно – патріотичного виховання дітей та молоді – Наказ Міністерства освіти і науки України № 641 від 16.06.2015 р. – 73 с.